

RÝBRCOUL
DUCH HOR

STOPY Z MLHY

ČÍSLO 5 / ROČNÍK 2020

MALÁ ÚPA / VÝROBA DŘEVĚNÉHO UHLÍ

OBČASNÍK O DĚNÍ V PANSTVÍ VLÁDCE KRKONOŠ

Jak uhlíř Josef málem podlehl Větrici

Nevíme, zda se stalo
vše přesně takto.
Ale stát se to mohlo!

Prst zanechával v mazlavé hmotě mělkou, ale zřetelnou stopu. Pomalu a pečlivě, jakoby na ničem jiném nezáleželo. Jeho cesta skončila na místě, kde začala, kruh se uzavřel. Josef poodstoupil. Se zalíbením si prohlížel značku, kterou do hlíny vyryl, dva kříže, uzavřené v kruhu. Teprve teď byl milíř hotový. Připravený k zapálení. Každý z uhlířů používal vlastní, jedinečný symbol, který se dědil z generace na generaci. Nikdo z chlapů už dnes nedokáže vysvětlit, proč na dokončeném milíři zanechávají svoji značku. Byla to dávná tradice. Rituál, který měl možná usmířit lesní duchy s lidmi, kteří lesy pomalu, ale neúprosně měnili v paseky. Kdopak by dnes věřil na duchy. A stejně všichni uhlíři bez výjimky tuto tradici dodržují. Co kdyby.

Milíře, drak a bludičky

Ze zamyšlení Josefa probrala zima. Rozhlédl se. Bylo teprve osm hodin. Ale tady, v hlubokém údolí Lvího dolu pod horou Koule, se smrákalo rychle. Ohníček, který si rozdělal na kraji uhlíště, dokázal osvitit jen část planiny. Vypadala přízračně. Od mokrého bláta se odráželo červené světlo plamenů. Kam až dosáhlo, zem vypadala, že hoří. Na dolním konci u Jeleního potoka se rýsovala černá silueta zpola rozebraného milíře. Připomínala ležícího poraněného draka. Začalo pršet a z horkého dřevěného uhlí stoupala bílá pára nad vrcholky stromů. Drak dýchal. Třetí milíř doutnal na opačném konci paseky. Schovaný ve stínu při kraji lesa by byl neviditelný. Ale červená světýlka v dýmnicích, otvorech zanechaných pod vrcholem milíře, ho prozradila. Jako oči bludiček.

Dvě stě let v Malé Úpě

Josef Hofer byl chlap v nejlepších letech. Čtyřicátník. Žil v Dolní Malé Úpě. Rodina Hoferů se usadila v Krkonoších před více, než dvěma sty lety. Stejně, jako většina „úpských“. Z dávné domoviny v Tyrolsku, Korutanech a Štýrsku je v roce 1566 povolal pan Kryštof Gendorf. Hledal zručné dřeváře. Potřeba kvalitního dřeva ve stříbrných dolech v Kutné Hoře rostla. A liduprázdné, bohaté zalesněné hory, se tehdy zdály nevyčerpatelnou zásobárnou materiálů. Jak vykácené lesy ustupovaly loukám a pastvinám, z původních dřevorubců a uhlířů se postupně stávali hospodáři. Rodiny tu zůstaly. I Josefův rod se v těžkou přístupným kraji pod vrcholky hor usadil natrvalo. A rozrůstal se. Dnes, v roce 1774, žije na Malé Úpě už šest rodin Hoferů.

Milíř je hotový, chvíle na odpočinek

Děsť sílil. Už ani promáčený klobouk vodu nezastavil. Kapky smíšené s potem pálii do očí. Josef se je snažil dlaní setřít a na čele a obličejí mu zůstaly černé stopy po sazech. „Teď mě tak vidět ona. Musím vypadat jako strašidlo. Ještě, že dnes nepřišla,“ usmál se v duchu a vyrazil studeným lepidvým blátem k ohni. Světlí si mokrou košili a chvíli nechal déšť smývat špínu ze svého těla. Konečně nastala chvíle uklidnění, ten slastný okamžik, kdy si naplno uvědomil, že je práce hotová. Milíř je připravený k zapálení. Další milíř. Kolik jich ještě bude? Nebo je poslední? Ona mu určitě zase pomůže. Tajemnou dívku, spíš bytost, než ženu, potkal prvně letos

na jaře. Vlastně ji nepotkal. Ona si našla jeho. Josef si přisedl co nejbliž k plamenům, vstřebával teplo a v myšlenkách se vrátil k jejich prvnímu setkání.

Před třemi měsíci pod Koulí

Sotva slezl poslední sníh, vyrazil na svoje uhlíště pod horu Koule. Po loňských polomech měl ještě dost dřeva na pět, šest milířů. Nejdřív začal s opravou přístřešku na kraji planiny. Na spaní pod hvězdami bylo ještě chladno. Metrová vrstva sněhu v zimě prolomila několik silných větví na střeše. Bylo potřeba je vyměnit a mezery ucpat čerstvým mechem. Druhý večer měl hotovo. Unavený se zabalil do těžkého ovčího kožichu, ale spát se mu nechtělo. Bylo mu smutno. Myslel na svou ženu Magdalenu a hlavně na malou Sofii. Čtyřleté děvčátko s blondatými vlásky jak andílek bylo požehnaním, jaké už s Magdalenou ani neočekávali. Než přišla na svět Sofie, měli jen tři děti. Jenže dvě z nich si vzal Pán Bůh zpět už jako miminka. A nejstarší syn Karl brzy odejde z chalupy. Se Sofií se do rodiny vrátila radost. Po celou zimu byli spolu. A teď mu chybí její zvonivý smích. V kapse kožichu našmátral vrbovou flétnu. Nosil ji vždycky s sebou do lesa. Pomáhala mu zahánět smutek a samotu.

Hlas flétny z hloubi lesa

Do nočního ticha se zařizly vysoké tóny nástroje. Dohrál první písničku a odložil flétnu, aby se napil. Melodie mu v uších zněla dál. Trvalo jen chvíli, než mu došlo, že to co slyší, není v jeho hlavě. Od potoka přicházely stejné tóny, stejný nápěv, jaký před chvílí hrál. A byl stále hlasitější a zřetelnější. Josefa jen tak něco nepolekalo. Byl zvyklý pobývat dlouhé měsíce v lese sám, jen s divokou zvěří. Chvilí zíral do tmy a ujišťoval sám sebe, že se mu to nezdá. Když nebylo pochyb, nahmátl sekeru, a co možná nejtišeji vyrazil k potoku. Opatrně se blížil k místu, odkud přicházel hlas flétny. Už byl v půli cesty, když mu pod nohou praskla suchá větev. Hlas utichl. Josef zůstal stát jako socha, pátral ve tmě, zda něco nezahledne. „Kdo tam je?!“, chtěl vykřiknout, ale s překvapením zjistil, že jen šeptá. Úzkou skulinou v mracích se prodrál paprsek měsíčního světla a osvitil mýtinu. Břeh potoka byl prázdný. Ještě chvíli pozorně sledoval, jestli se v nedalekém křoví něco nepohne, ale pak napětí konečně povolilo. Světlí ramena. Ruka, která křečovitě svírala sekeru, ochabla. „Asi se mi to zdálo.“ Pomalu se otočil a zkameněl. Hleděl přímo do tváře nádherné dívky.

Krásná dívka s mrtvými očima

„To bylo krásné. Jak to děláš?“, promluvila. Ale Josef se nezmohl na slovo. Nedokázal od ní odtrhnout zrak, snad ani nedýchal. Úzkou, až dětsky jemnou tvář, lemoval vodopád vlasů, černých jako uhl. Neklidně se vlnily v mírném vánku a zakrývaly holé paže. Blankytné modré šátek, volně přehozený přes vršek hlavy, se stácel kolem štíhlých ramen a s jeho cípy si v půli pasu pohrával vítr. Stejně nepokojně vlály i dlouhé šaty z látky jemné, jako pavučina. Téměř průsvitné. Přesto, že stála nehnutě, jako by byla celá v pohybu. Jako by jí vítr procházel. Jako by ona sama byla vítr. I když byl celý obraz neskutečný, neuvěřitelný, nejzáhadnější byly její oči. Černé, hluboké, ale bez jiskřičky nějakého citu. Na tváři dívky se zračil úsměv, ale oči měla chladné. Nelidské, jako divoká šelma.

Josefa zamrazilo a musel odvrátit zrak. Teprve teď dokázal promluvit. „Flétna...“, zakoktal se. Na víc se nezmohl. „Ukážeš mi ji? Ukážeš mi, jak dělá ten... zvuk?“ Josef se nejistým krokem vydal zpátky k přístřešku. Když dívku míjel, bezděčně se dotkl její ruky. Ale nebyl to dotyk. Dlaň mu pohladil jemný teplý vánek.

Větrice. Divoké dítě v těle ženy.

To bylo jejich první setkání. Zůstala s Josefem do rána. Měla spoustu otázek. Tak hloupých, že se Josef musel přemáhat, aby se nezačal smát. Ale její pohled dokázal zmrazit smích na rtech a tak trpělivě vyprávěl. Vyprávěl a hrál. Mnohokrát přerušila jeho hovor a chtěla, aby z píšťaly vyloudil melodii. Uměla ji dokonale napodobit. Jen tak, ústy. Možná. Chvilími se Josefovi zdálo, že tóny rozehrávala, i když měla sevržené rty. Čtěl se zeptat, jak to dělá. Měl na jazyku tisíce dalších otázek. Ale vždy, když nějakou položil, dívka ho odbyla. Ani ho nenechala domluvit. Přeskakovala z jedné věci na druhou. Její mysl byla roztěkaná, rozevlátá, nepokojná. Jako dětská duše, ukrytá v těle dospělé ženy. Josef se raději přestal ptát. Povídal o vesnici, ve které žije, o dětech, o své ženě. Taký o milířích, o práci uhlíře. Ale bylo to těžké vyprávění. Chvilími se zdálo, že rozumí. A pak mu v půli věty skočila do řeči další hloupou otázkou: „Ale teď jsi tu se mnou. Takže teď máš rád mě? Už nic neříkej o té Magdaleně. Už to nechci poslouchat!“ A než se Josef stačil nadechnout, aby jí odpověděl, už se ptala zase na něco jiného: „Když bude v lese hodně polámaných stromů, tak sem budeš chodit? Budeš z něj dělat to uhlí? Budeš chodit za mnou a hrát mi a povídat? Budeš mě mít rád? Jsi tak krásně smutný.“

S hor se valí polámané kmeny

Přicházela a odcházela nečekaně. Zprvu nebyl rád, že ji vidí. Nebylo mu v přítomnosti bytosti dobře. Báł se jejího pohledu, báł se jí odporovat. Časem si zvykl. Ba co víc, ona mu

pomáhala. Dřevěné uhlí přinášelo rodině slušný přivýdělek. Ve slezských Kowarech hned za hranicí byl o ně velký zájem a tamní kováři dobře platili. Ale podle císařského nařízení se na jeho výrobu nesmělo použít jiné dřevo, než ze stromů, které strhla vichřice. Co v loňském roce popadalo, měl Josef brzy zpracované. K pálení se sice tajně používalo i kvalitní bukové, smrkové a jedlové dřevo. Ale na to on neměl odvalu. Když se před dívkou prvně zmínil, že má práci hotovou a nadobro se vrátí do chalupy, nechápala: „Ty mě nemáš rád? Ale ty mě musíš milovat! Jsi jenom můj. Můj smutný Josef.“ Snažil se vysvětlit, že bez dalšího dřeva tu už nemá co pohledávat, ale ona neposlouchala. Její tvář se změnila. Zhrubla, ztmavla. Už to nebyly jenom prázdné zvířecí oči. Zmizel dívčí úsměv, proměnil se v nenávisťný škleb. „Ještě ti dám šanci můj Josefe.“ Než stačil cokoliv říct, zmizela. Ve stejnou chvíli se ve stráni nad planinou rozpoutalo hotové peklo. Prudký víchř nelíostně bičoval koruny stromů, zatímco na mýtině se nepohnul ani lístek. Josef se nedokázal pohnout. S hrůzou sledoval, jak se statné kmeny valí dolů ze skály. Ty, které se zaklínily mezi stromy, větrné víry zdvíhaly jak pírká a odnášely do údolí. Děsivé divadlo netrvalo déle, než pár minut. Ohlušující řev utichl. Sotva padesát metrů od Josefa se tyčila obrovská hromada rozlámaných kusů dřeva. Ten den už se neobjevila. On ale pochopil. A zůstal po celé léto.

Domů se vracel mñ a mñ

Ze vzpomínek ho vytrhla zima. Oheň už dohasínal. Plameny probudil otýpkou kleští, přiložil ještě dvě silná polena a usedl pod střechem do suchého mechu. Zítřa ráno přijde syn Karl. Pomůže mu odnosit hotové dřevěné uhlí do vesnice. A večer už bude doma se svými. Konečně, po celém dlouhém měsíci. Alespoň na pár dní, než se zase vrátí ke své práci do lesa. Obvyčejně se vracival domů k rodině častěji. Vždy po čtrnácti dnech. Byl to pravidelný koloběh. Stavba nového milíře Josefovi zabrala téměř dva týdny.

Když Josef vyprávěl a hrál, větrice tiše naslouchala. V tu chvíli byla krásná a milá.

Po tu dobu se současně staral o správné hoření ve druhém zapáleném milíři, a když mu zbýval čas, postupně rozebíral milíř, ve kterém už bylo dřevo zuhelnatělé. Avšak od té doby, co za ním přicházela tajemná žena, se všechno změnilo. Už věděl, že není z lidského světa. Sice pořád netušil, kdo je doopravdy, ale byl si jistý, že není člověk.

Vina, strach i vděk, zmatený Josef

Zítřa se však vrátí domů. Brzy ráno ucpe všechny otvory v hořícím milíři a nechá oheň vyhasnout. Oblékl si suchou košili a na klín položil poslední pecen chleba, který mu zbýval. Ostří nože o tvrdou kůrku jenom zazvonilo. Ještě chvíli se snažil krajíc odkrojit. Pak bočník rozlomil a nasupeně žvýkal tvrdé sousto. „Stejně už nemám co jíst. A uhlí mám tolik, že ho budeme s Karlem odnášet několik dní. Musím domů. At se jí to líbí, nebo ne,“ přesvědčoval sám sebe. Zaplašit tísnivé myšlenky veselými tóny píšťaly se však neodvážil. Nechtěl ji hudebou přilákat. Nechtěl ji vidět. Alespoň ne dnes. Nevěděl si rady se zmatkem, který měl v hlavě. Pocit viny, strachu, vděku a snad i lásky k té divoké ženě. Všechno najednou. Nikomu o ní neřekl. Karlovi, sousedům, chlapům, co pálii milíře na uhelné pláni na soutoku Sovího potoka a Malé Úpy. Nikomu. A Magdaleně už vůbec ne. „Doma se rozhodnu, co dál. Tady ne, tady jsem v jejím světě, až doma.“ S tou myšlenkou usnul.

Konečně domů!

Ještě bylo šero, když ho probudilo volání. „Táto, jsem tady! Tato vstávej!“ Po kolenou vylezl před přístřešek a narovnal si záda. Nad plání se válela hustá mlha, ze které u potoka vystupovala Karlova postava. Nedíval se na Josefa. Nevěřicně zíral na dvoumetrovou hromadu srovnaného a vytríděného dřevěného uhlí. „No pane jo,“ hlesl a znalecky poklepal na uhlí, jestli zvoní. Otočil se, až když si uvědomil, že otec stojí vedle něj. „Dobré ráno táto. Jak jsi tohle dokázal?

Vždyť tu z jara bylo dřevo tak na pět milířů.“ „Stejně bys mi nevěřil,“ pomyslel si Josef a jen se usmál. „Ani nevíš, jak jsem rád, že tě tu vidím Karle. Donesl jsi něco k jídlu? Posnídáme a pus-tíme se do práce,“ zamluvil odpověď. Josef za-balil zbytek čerstvého sýra do ubrousku a začal skládat nářadí do uhlířského kolečka. Jen palici, sekery a pily. Lopatu, hrábě a žebřík schoval za chatrčí a přikryl chvojím. Ještě se sem budou několikrát vracet, odveze je příště. Pak naplnili čtyři krosny uhlím, dvě uložili do kolečka a po jedné si oba přehodili přes záda. „Co se tak roz-hlížíš táto? Můžeme vyrazit. Nebo se ti nechce domů?“ vytrhl Josefa ze zadumání Karl.

Josef bude dědeček a Karl staví dům

Cesta jim ubíhala příjemně. Podél Jeleního potoka byla vyšlapaná pěšina, teď v létě suchá a pevná. Karl otci vyprávěl, jak pokročil se stavbou domu. Práce mu šla od ruky. Začal loni na jaře. Nejdrív v mírném svahu vyrovnal plochu pro základy. Ty tvořily velké ploché kameny. Z vyzrálého smrkového dřeva vytesal trámy na obvod domu. V rozích byly sroubené a škvíry mezi nimi ucpal mechem a jemnými hoblovač-kami. Nyní už má hotovou střechu a do zimy bude dům hotový. Karl musel se stavbou pospí-chat. Loni na podzim se oženil s Johankou Ti-ppeltovou. Už brzy očekávají narození dítětka. A Karl by byl rád, kdyby jejich potomek přišel na svět do vlastní chalupy. Měl štěstí, že před ně-kolika lety povolil majitel maršovského panství hrabě Josef Vilibald Shaffgotsch horalům, aby si v Horní Malé Úpě založili nové louky a cha-lupy. Dnes se na tom místě říká Nové Domky. Josef byl na Karla pyšný. Nejen, že byl zručný dřevorubec. To byli ostatně skoro všichni chlapi v Malé Úpě. Ale přiučil se i ševcovskému feme-slu, a jestli v něm bude dobrý, užívá tak rodinu líp, než jen sekerou a pilou. Lesů v horách totiž řádně ubylo a dřevaři tak byli po většinu roku odkázáni jen na vlastní hospodaření. Dokázali si sice přivydělát pašováním zboží ze Slezska, ale podnik to byl rizikový a často v něm šlo o život.

Něco, nebo někdo je pronásleduje

V družném hovoru si ani nevšimli, jak rychle jim cesta utekla. Les zůstal za zády a nad nimi se rozprostíraly louky kolem Šimových chalup. Ještě jedna zákruta Jeleního potoka a už budou dole v Malé Úpě u mlýna. „Jsi stejně tvrdohla-vý pařez, jako já. Nevyčítám ti to. Jen bys měl vědět, že samotáři to nemají lehké. Kdyby ti Johanka sama nenadbíhala, kdoví, jestli by ses vůbec oženil. Kamarádů moc nemáš a já nevím, jestli ti budu moc s domem...“ Zvuk, který Josef zaslechl, ho zastavil v půlce věty. „Co se stalo, táto? Vypadáš vyděšeně.“ Josef neodpo-vídal. Jen napínal uši, jestli se mu to nezdálo. A teď znova. Ano, takhle přesně zní jeho flétna. „Musím se vrátit. Karle, na nic se prosím neptej a běž domů. Já tě určitě doženu. Tak běž!“ Jindy by se Karl s otcem hádal. Ale naléhavost v jeho hlase a hlavně pohled na jeho bleďý obličej mu napovídali, že by měl poslechnout. Josef neh-nutě sledoval syna, jak odchází. A jakmile zmi-zel za zákrutou, shodil ze zad krosnu s uhlím a rozeběhl se zpět k lesu.

Netvor vyhořuje

Nemýlil se. U prvních stromů už z dálky vi-děl bledou dívčí postavu. Přidal do kroku, chtěl to mít za sebou. Tady, blízko lidských stavení už neměl takový strach. Byl rozhodnutý jí říct, že ji nechce vidět. Že nechce, aby mu pomáhala. Že dopálí poslední dva milíře a pod Kouli už se nevrátí. Silueta byla čím dál zřetelnější. Roze-

Smích větřici děsil.
A malá Sofie se smála pořád.

znával černé havraní vlasy, zahlédl pohyb mod-rých průsvitných šatů. Josef se zastavil. Snad se mu zastavilo i srdce. Nebyl od ní dál, než dvacet metrů. A to, na co se díval, nebyla spanilá dívka, kterou potkával v lese. Ohyzdná tvář se šklebi-la v děsivém úsměvu. Vlasy jí prudce vlály do všech směrů. Připomínaly divoké klubko hadů. Nejstrašnější však byly oči. Zřetelnice zblely a nenávidný pohled ho probodával, jako nože. „Že mě máš rád, můj milý smutný Josefe. Zahraj mi na flétnu. Smutně mi zahraj a já ti odpus-tím. Patříš jenom mně. Ty víš, že jsi jen můj. Můj smutný Josef.“

Větrice rozpoutala peklo

Něco se v něm zlomilo. Narovnal se, hrdě zdvihl hlavu a pohlédl jí zpřima do očí. Hovořit začal zvolna. „Ani nevím, kdo jsi. Nejsi člověk. Pomohla jsi mi a za to ti děkuju. Ale nepatříš do mého světa. Nepatříš do mého života. Ptáš se, jestli tě mám rád? Ne, nemám! Jsi jen malé rozmazlené děcko! Jsi zrůda. Nejsem tvoje hrač-ka!“ Pohledem ani na okamžik neuhnul. Ještě na něco si vzpomněl, ještě něco jí chtěl říct, ale to už jen zašeptal: „Mám svoji ženu Magdale-nu a dceru Sofii. A ty už se mi neplet do cesty.“ Zdvihla proti němu ruku. Konečky vrásčitých zkrřivených prstů se na okamžik rozplynuly a do Josefovy hrudi narazil víchr. Tak silně, jako úder kladivem. Postavil se, ale další nápor větru ho opět srazil k zemi. Divoký vír kolem něj vytr-hával ze země trávu i s kořeny. Létaťící větve ho bičovaly do tváří. Zavřel oči a rukama si zakrý- val uši. Burácení žívlu bylo nesnesitelné. Nedo-kázal popadnout dech, už se loučil se životem. Pak všechno ztichlo. Opatrně se zdvihl ze země a rozhlédl se. Všude kolem byla spoušť. Ale byl sám. „Musím domů,“ oddechl si.

Rodina je v nebezpečí

Krosnu s uhlím našel tam, kde ji zanechal. Hodil si ji na záda, pevně přitáhnul popruhu a svižným krokem vyrazil k domovu. Chtěl ces-tou dohonit Karla, pospíchal. Až dole u mlýna na chvíličku zastavil, aby si vydechl. Hoferovi žili v Malé Úpě na východní straně potoka, kte-rý protékal vesnicí. Přímou proti vrcholu Kraví hory. Karl to měl teď do prudkého kopce. „S na-loženou kárkou nepůjde moc rychle,“ pomys-lel si Josef. Mírný teplý vánek mu pročísl vlasy. A pak znovu, ale z druhé strany. Jakoby ho hla-dil. Jakoby mu něco šeptal: „Vrátíš se můj milý. Jsi jenom můj. Ty se vrátíš, až všechno ztratíš.“ Josef znovu vykročil. Už nešel, utíkal jako o ži-vot, dokud nezaslechl drncání koleček po ka-menité cestě. Doběhl Karla. Beze slova popadl vozík z druhé strany. Trhnutím za oj donutil syna zrychlit. „Spěcháme. A neptej se prosím,“ procedil mezi zuby. Dál kráčeli mlčky.

Josef se chová jako blázen

Chalupa byla vidět z dáli. Josef přivíral oči, jestli kolem stavení někoho nezahledne. Pak se na zápraží objevila postava. Něco držela. Rozpo-znal černou sukni a bílou halenu v barevně šně-rovačce. Nebylo pochyb, je to určitě Magdalena. Pustil vozík, seběhl z cesty a vzal to přímo přes louku. Ještě přeskočil potok a už byl u své ženy. Prudce ji obejmul, políbil na obě tváře a drže ji stále za obě ramena, poodstoupil. Zkoumavě si ji prohlížel a ještě udýchaný zakoktal: „Jsi... jsi v pořádku? A Sofie, kde je Sofie?“ Zkoprnělá Ma-gdalena upustila koš s prádlem: „Taký si mi chy-běl.“ Josefův stisk nepovoloval. Naopak, skoro jí to bolelo. „Chováš se jako blázen Josefe. Kde by byla? Hraje si za chalupou s Johankou.“ Tepr-ve teď ji pustil. S úlevou shodil krosnu na zem a znovu Magdalenu přivinul do náruče: „Moc jsi mi chyběla. Všichni jste mi moc chyběli.“ To už přicházel po cestě Karl s kárkou. Magdale-na se tážavě podívala na syna. Karl jen pokrčil rameny, mávnul rukou a šel se přivítat se svou

mladou ženou.

Ani na krok z domu!

Uhlí opatrně poskládali za domem pod stře-chou. Už ho byla pěkná fůra. „Zítřa pošlu pro povoz do Kowar. Dnes už se pro další várku vrac-et nebudeme. Víc se ho sem stejně nevejde,“ rozhodl otec. „To je škoda. Chtěla jsem jít kou-sek cesty s vámi,“ žadonila Sofie a rukama od uhlí si otírala umouněnou tvářičku. Josef se za-mračil. Ale jen na chvílku: „pojd' ke mně ty mou-řenine. Vypadáš jako čert. Vezmu tě s sebou do lesa. Ale až budeš větší. A ty mi za to slíbíš, že se zítřa nehneš na krok od maminky.“ Magdalena zrovna rozvšíla prádlo. Košile vesele pleskaly ve větru. „Tak jestli už dnes nikam nepůjдете, měl by ses po poledni zastavit u Wimmerů. Vrchnost v Maršově prý nařídila kácet na druhé straně Kraví hory. Ale víc ti řeknou chlapi. Mají u Alfonze Wimmera schůzku.“

Sousedi tě rozveselí

Po skromném obědě odešla celá rodina sta-hovat seno z horní louky u lesa. Hoferovi měli dvě krávy. Ale pást na lučiny je nepouštěli ani v létě. To je spíš vyhnali výš, mezi stromy. Po vy-klučeném lese zůstávala na pastvinách jen slabá vrstva drnu a dobytek by dokázal celou louku rozšlapat a zničit. Naštěstí bylo horské seno plné bylin a tak zajišťovalo rodině kvalitní tuč-né mléko. Magdalena z něj tloukla máslo a z od-středěného mléka dělala horské sýry. Po těch byla pod horami velká poptávka. Josef toho při práci mnoho nenamluvil. Ne, že by jindy byl víc výřečný, ale měsíc nebyl doma a bylo to divné. A sotva odpovídal jedním slovem. „Měl bys už jít Josefe. Nevím, co tě trápí, ale jsi jiný. Běž si popovídat se sousedy. Třeba tě to rozveslí,“ po-hladila muže po tváři. Josef vzdychl a přitiskl hlavu Magdaleny na svou hrud. „Vrátím se brzy. Počkej na mě s večeří.“

Výbuch vzteku. To nejsi ty!

U Wimmera už byli skoro všichni. „Ale, vlk samotář se vrátil z lesů,“ popíchovali Josefa sou-sedé. „Už jsme si mysleli, že ses někde spustil s divoženkou,“ dobíral si ho další. Nebylo to ve zlém. Josefa znali všichni jako dobrého ho-rala, který nikdy neodmítl pomoc druhému. A že nebyl příliš družný, se o něm vědělo dáv-

no. Jenže po té poslední poznámce Josef vztek-le třísknul pěstí do stolu. Pak se sice omluvně rozhlédl po ostatních, ale už s ním nic nebylo. Alfons Wimmer nabídl Josefovi štopičku kořal-ky. „Dyť není zle, on to tak nemyslel. Tahle je výborná, ochutnej. Je ze Slezska.“ „A odkud jinu-d?“ zasmál se kdosi. Každý to věděl. Každý z chlap z Malé Úpy přešel s rancem hranici už mnohokrát. Od té doby, co císařovna Marie Te-rezie uvalila na zboží ze Slezska clo, pašování jen kvetlo.

Ještě zůstaň, je nebezpečná

Rokovali dlouho do pozdního večera. Josef už se měl k odchodu. Rozloučil se se každým zvlášť a vyšel ven z chalupy. Už si nasazoval klo-bouk na hlavu, že vyrazí domů, když se za ním přišoural starý Hans Wimmer, Alfonsův táta. „Spěcháš domů, Josefe? Říká se, že pod Kouli pořád ještě pálíš.“ „Už budu končit. Poslední dva milíře,“ odpověděl Josef a měl se k odcho-du. Děda Wimmer ale pokračoval: „no, já je-nom..., že z loňských polomů ti asi moc dřeva nezbylo. Bude konec léta a ty seš pořád v lese. A taky..., jak tě dopálila ta zmínka o divožence. Tak, jestli mi nechceš něco říct.“ „Musím jít, Ma-gdalena čeká s večeří,“ odbyl ho Josef a vyrazil do tmy. „Je nebezpečná!“ Josef se zastavil a po-malu otočil za hlasem dědy. Hans Wimmer pokynul hlavou k lavičce za domem. „Takže mám pravdu. Potkal jsi ji. Pojd' se hochu na chvílku posadit. Žena počká.“ Chvilí seděli mlčky. Josef zvedl hlavu k nebi a smutně zašeptal: „co vy víte dědo. Nic nevíte.“ „Nemusíš mi nic říkat Josefe. Ale chvílku poslouchej.“

Dá se porazit, ale ne silou

Pak si Wimmer přihnul z lahve pašované pá-lenky a začal vyprávět: „Já opravdu nic nevím. Můžu ti jen říct, co se po generace povídá v naší rodině. Prý se to stalo už strašně dávno. V době, kdy naše rody přišly z dalekých Alp až sem, do Krkonoš. Tehdy to tu vypadalo úplně jinak. Všude byl neprostupný les plný nebezpečí. Nejed-en člověk se ztratil. Ne, že se zatoulal. Prostě zmiz-el a už nikdy nenašli ani jeho tělo. Někdy za to mohla divoká zvěř. Ale někdy i něco jinýho. Říká se, že tu žila sousta podivnejh bytostí. Ne-byli to lidi. Snad duchové. A jednu z těch bytos-tí můj předek, ani nevím z kolikátýho kolena, potkal. Vypadala jako ženská. Prej moc hezká ženská. Snad se do ní zamiloval. To víš..., chlap sám v lese..., to se stane. Říkal jí Větrice. Uměla udělat vánek, ale taky víchrem vytrhávala stro-my i s kořeny. Mílovala smutek, lidskej žal. A on to byl takový podivín, jako ty. Pořád zadumanej, pořád zamračeněj. To se jí líbilo. Co mezi nima bylo, nevím. Ale po čase mu došlo, že si s ním jen hraje. Že ho má jako poslušnou loutku. A tak chtěl z lesa odejít, vrátit se ke svým. Jenže to se zle přepočítal. Ta bytost, ta Větrice, ho nechtěla pustit. Mohla ho roztrhat na kusy a ty roznést po skalách, aby měli co dravci žrát. A když už se k tomu chystala, jak byla vzteklá, proměnila se v ohyzdnou pokroucenou ježibabu. Umiš si představit, jak vypadala ta zrůda v průsvitnejch šatech. My sme tady na hřebenech zvyklí na lec-cos. Ale naši předkové museli bejt ještě drsnější chlapi. A tak mýho prapradědu, když viděl Vě-třici v týhle podobě, jak se nakrucuje a předvá-dí, popadl záchvat smíchu. Děj se, co děj, musel se řehtat a nešlo to zastavit. A to mu zachrá-nilo život. Nesnesla smích. Zmizela a víckrát ji už nepotkal.“ Starý Wimmer zapil vyprávění dalším douškem pálenky. „Nevím, co je na tom pravdy. Tak se to u nás říká. Třeba ti to pomůže. Tak běž Josefe, žena čeká,“ a díval se za Josefem Hoferem, dokud se postava jeho nerozplynula ve tmě.

Doma je boží dopuštění

Josef to měl domů ještě půl cesty, když za-

Konečky vrásčitých zkrřivených prstů se na okamžik rozplynuly a Josefa srazil víchr.

slechl vzdálený lomoz. Přinášel ho vítr. A jak se blížil k chalupě, čím dál zřetelněji rozeznával skřipění dřeva, řinčení skla a praskání větví. Naplnila ho zlá předtucha. Byl už blízko, ale stavení neviděl. Nevítalo ho, jako jindy, bliko-tavé světlo v oknech a plápolání lucerny nade dveřmi. Rozeznal siluetu domu. Ale jaký to byl pohled. Okenice zuřivě práskaly a z rámů se sy-palo sklo. V divokém víru kolem domu tančily cáry bílých košil, které Magdalena dopoledne nechala sušit na slunci. Mohutný kaštan, orva-ný dohola, jen stěží odolával prudkému víchru. A pak zaslechl lidský hlas, který jen tak tak pře-křičel burácení žívlu: „Táto! Táto!“ V místech, kde tušil dveře, bliklo světlo. Rozeběhl se tím směrem. Byl to syn Karl. Jednou rukou chránil plamen petrolejky a druhou přidržoval dveře. Josef vběhl do síně a společnými silami se jim podařilo zabouchnout a zastrčit závoru. „To je divočina, vid? Jak ses sem vůbec dostal? Měl jsi zůstat u Wimmerů, než se ta slota nepřežene.“ Ale Josef syna neposlouchal: „Kde jsou ostatní? Kde je Sofie a máma!“ „Kde by byly, ve světnici,“ nechápal Karl. „Dobře. Běž za nima. Zkontrolu-ju chlív a komoru. A zavři za sebou dveře!“ Karl beze slova podal otci lampu. Nevěděl, co se děje, ale pohled do vyděšených očí mu napověděl, že má poslechnout.

Josef se loučí se životem

Jen co Josef osaměl, vítr utichl. Úplně. Jako by tu nikdy nebyl. Ticho přerušovalo jen bučení krav ve chlévě. Josef pomalu došel na konec síně a zastavil se. Vlasy mu pročísl teplý vánek. Přes zátylek mu přejel mráz, někdo ho pozoruje. Ne-chtělo se mu otočit, tušil, co uvidí. „Ty ses mi vrátil, můj milý smutný Josefe. Řekni, jak moc mě máš rád.“ Petrolejka zablikala. Stála před ním. Krásná, divoká, svůdná. S nelidskýmá oči-ma. „Běž pryč. Prosím. Nech mě na pokoji. Nech nás na pokoji,“ zašeptal Josef. Tvář Větrice se za-čala měnit. Hedvábné tváře praskaly a její ústa se zkrivila vzteky. „Varovala jsem tě. Když ne-budeš můj, nebudeš ničí“. Vztáhla proti němu ruku, která připomínala spíš umrlčí hnát. Prsty se rozevřily. „To je můj konec. Hloupý konec,“ pomyslel si Josef.

Dětský smích nestvůru zastavil

Ve stejnou chvíli se ozval ze světnice zvonivý dětský smích. Bytost zařvala a vzápětí zmizela. Josefovi se podlomila kolena, dosedl na stude-nou zem a opřel se zády o zeď. Ani nevěděl, jak dlouho tak seděl. Pomalu se mu vracela krev do žil. Začal vnímat, slyšel Sofii, jak volá: „Tati! Tati! Musíš mě zachránit!“ Jako v mráкотách rozrazil dveře světnice. Za stolem seděl syn Karl a jeho žena Johanka. Oba otočení k lavi-ci. A smáli se! Otočil hlavu tím směrem. A tam se v náručí Magdaleny zmítala malá Sofie: „Tati! Musíš mě zachránit, nebo mě mamka ulechtá!“ Už to ne-mohl dál zadržet. Smál se a plakal zároveň. Pla-kal, smál se, a objímal své milované. Sofie se na Josefa usmála: „Proč brečíš tati? Vždyť to byl jen vítr.“ „Ano holčičko. Jenom vítr.“

Žít se musí, navzdory nepřízni

Na Malé Úpě a vůbec všude vysoko v horách to tak chodilo vždycky. Horalé byli drsní a hou-ževnatí lidé. Brali život se vším, co jim přine-sl. Ať to byla neúroda, nemoci, vánice, dlouhá zima. Vždycky se museli spoléhat sami na sebe. Nebo jeden na druhého. Ale po všech pohro-mách, po všech příkoreích, které jim divoká krajina připravila, se vždycky se znova a znova sebrali a pokračovali. Nic jiného jim nezbývalo. Jen žít. A přežít.

Vysvětlivky

k příběhu

Uhlíště

Uhlí se opakovaně páliło na stejném místě. Především proto, že bylo náročné upravit plochu, zbavit ji pařežů, srovnat. Také musel být v dosahu dostatek dříví a těsnícího materiálu. Takovému místu se česky říkalo uhlíště, milířístě, či plac. Na něm stály vždy minimálně tři milíře vedle sebe. Jeden se stavěl, druhý páčil a třetí rozebíral.

Dýmníky

Nebo také lufty. Otvory v těsnící vrstvě (nepropustném obalu) milíře. Uhlíř tuto vrstvu propíchoval, nebo otvory opět ucpával, případně je zaléval vodou. Tím reguloval teplotu a správné hoření uvnitř milíře.

Lví důl

Pro oblast Krkonoš trochu nezvyklý název. Je ovšem uváděn už v roce 1609. Ve zprávě kutnohorského úředníka se hovoří o „oužlabí stříbrný lev“. Je to připomínka hornického původu místa. Ovšem především se zde těžilo dřeva. A vyrábělo dřevěné uhlí. Dodnes je ve Lvím dole patrnо osm míst, kde stály milíře. V době druhé světové války zde stál zajatecký tábor, jeho připomínkou je Francouzský chodník, kamenná cesta, postavená francouzskými zajatci. A ještě informace z budoucnosti. Vše nasvědčuje tomu, že Lví důl bude strážit skutečný lev. Jen ne živý. Snad.

Nové Domky

Kolonie 11 domků postavených v řadě za sebou, založená po roce 1769. Tehdy povolení ke stavbě udělil horalům majitel maršovského panství Josef Vilibald Shaffgotsch. Ke každému domu patřil nad í pod stavením úzký pruh louky. Nové Domky se uspořádáním zcela liší od všech ostatních luhcím osad Malé Úpy. Ty byly od druhé poloviny 16. století zakládány zcela náhodně, podle okolního terénu a potřeb konkrétní rodiny.

Kde stávaly milíře v Malé Úpě

Všechna místa jistě nejsou známá, ale badatelé několik lokalit objevili. Nejznámější je Uhelná pláň, také Kohlenplan, nebo Kohlen. Místo u soutoku Černé vody a potoka Smrčcí. Uhlí se páliło v západní části Lvího dolu. Na Prostřední hoře, Kouli, Rennerově hoře. Také kolem Messnerova potoka a nad Dolskými boudami.

Pašování

Pašování zboží se v Krkonoších rozšířilo po slezských válkách za vlády Marie Terezie ve 2. polovině 18. století. Rozdíl v cenách některých produktů na obou stranách Krkonoš vedl k jejich organizovanému pašování přes hraniční hřeben. Po horských stezkách přecházely i šedesátičlenné skupiny s náklady tabáku, cigaret, soli, cukru, škrobu, kávy, koření, střílného prachu, příze či porcelánu. Při svých nelegálních obchodních cestách využívali horalé dokonalé znalosti hor a nástrah horské přírody. Pro obyvatele Malé Úpy se stal přechod hranic s nákladem zboží důležitým zdrojem obživy.

Šimovy chalupy

Jedna z nejdlehlejších osad v Krkonoších. Na prudké stráni na jižním svahu Jelení hory, ukryté uprostřed lesa, je rozeseto devět chalup. Nejstarší z nich byly postaveny už v 18. století a dodnes nezměnily svůj vzhled. Nevede sem elektrína a ještě v 60. letech tu nebyla krom pěšiny ani žádná přístupová cesta. Jednotlivé pozemky, patřící k chalupám, oddělují mohutné kamenné zdi, agrární valy. Dnes jsou Šimovy chalupy chráněnou zónou lidové architektury.

Milíře – alchymie a těžká práce

Pálení je nepřesný výraz pro výrobu dřevěného uhlí, který se ale natolik vžil, že ho budeme používat také. Pro odborníky v chemii: jde o pyrolýzu dřeva suchou destilací. Pro nás ostatní, kteří jsme v chemii příliš nevynikali: dřevo se zahřívá s pouze minimálním přístupem vzduchu. A výsledek? Známe ho například z grilování – lehká uhlíkatá hmota s hodně vysokou výhřevností.

K výrobě se používá, jak jinak, dřevo. Nejlépe tvrdé dřevo z listnatých stromů, zdravé a ještě lépe ze stromů, poražených v zimě. Takové dřevo obsahuje méně vody. Když nebylo po ruce kvalitní, uhlíři se spokojili s jakýmkoliv jiným dřevem, třeba smrkovým. Ale výsledný uhel už tolik nehrál a co víc, ani tak pěkně nezvonil. Že jste neslyšeli dřevěné uhlíky zvonit? Zkuste to. Poklepejte a zazvoní. To nebyla jediná známka dobře vypáleného uhlí. Také se zkoumalo, jak lehce šel uhel rozlomit a od toho dobře udělaného byste se neměli ani moc umazat.

Dřevěné uhlí se pálí v milíři. Stavba takového milíře, to už je hotová věda. Na připraveném placu, čili uhlíšti (co to je, jsme si vysvětlili v poznámkách k příběhu) uhlíř nejprve vztýčil krále. To byl slabší suchý kmen stromu, vysoký něco přes tři metry. Kolem něj naskládal suché roští. A pak začal rovnat kolem kmene do kruhu dřevo, ze kterého se mělo stát uhlí. Pěkně postupně, po jednotlivých vrstvách. Kruh měl průměr dole u paty milíře kolem šesti metrů. Každá vrstva měla svoje pravidla. Nejbliž ke králi byla slabá polena, následovala ta nejsilnější, pak zase slabá a úplně na kraji kruhu bylo nejtenčí dřevo. Přitom nesmělo žádné místo zůstat prázdné a tak mezery vyplnil drobným dřívím. A stejně tak pokračoval další a další vrstvou. Někdy byly řady tři, někdy čtyři. To podle toho, jak silné kmeny ke stavbě použil.

Když byla homole z naskládaného dřeva hotová, bylo jí potřeba přikrýt. Nejprve mechem, listím, chvojím, slámou či drny, podle toho co bylo v daném místě po ruce. A přes to všechno mour. To je uhelný prach smíchaný s mazlavou hlinou a popelem. Dole u paty milíře byla vrstva mouru silnější, nahoře slabší. Ale všude pečlivě uhlazená, nikde nesměla být ani skulinka. Že by na závěr vyryli uhlíři do měkkého mouru svoji značku, to jsem si vymyslel. Ale je to romantická představa, tak se budeme tvářit, že to tak bylo.

Víte, že...?

Horalové čelili drsnému podnebí

Že se na horách počasí chová trochu poblázněně, je známá věc. Ale výkyvy, zvláště v letních měsících, byly zde, na Malé Úpě zvláště mimořádné. A občas i místní, drsnému prostředí přívyklé obyvatelé, zaskočili. Sice byla meteorologická služba na Sněžce zřízena teprve v roce 1880, ale mimořádné události lze vyčíst také ze starších zápisů v kronikách a farních knihách. 1780 – V polovině června zahynula ve sněhové bouři na hřebenech čtyřčlenná rodina 1785 – Koncem srpna ležel na Sněžce sníh a úrodu sklízeli lidé v kožíších 1794 – Na Letnice (přelom května a června) klesla teplota tak, že zmrzla hospodyně z boudy u Velkého rybníka 1821 – 24. června napadlo mnoho sněhu. Na Po-mezních boudách zmrzl pasák krav.

Klauzury – přeprava dřeva po vodě

Nejlacnějším způsobem dopravy dřeva bylo splavení po vodních tocích. Horské oblasti ale neměly, zvláště v letních měsících, dostatek vody. Proto bylo nutné stavět vodní zádrže, tedy klauzury. Díky jim bylo možné regulovat množství vody v řece. O první klauze je zmínka už v roce 1567, rok po té, co do oblasti dorazili těžaři dřeva

Jestli stavba milíře byla hotová věda, pak samotné pálení bylo doslova alchymií. Už jen samotné zapálení. Buď zespodu. To uhlíř už při stavbě ponechal úzkou mezeru, která vedla až ke králi, vyplnil ji roštím a materiál zapálil. Nebo se milíř zapaloval shora. Těsnící vrstvu uhlíř propíchl a do otvorů nasypal žhavé uhlíky. Že by po zapálení měl uhlíř vyděláno a mohl jít třeba domů, nebo na pivo, to v žádném případě. Dílo se muselo stále kontrolovat a regulovat. Z propíchnutých dýmníků se valil kouř, zpočátku bílý, později modrý. A podle barvy a vůně dýmu bylo potřeba otvory tu ucpávat, jindy třeba kropit vodou, pak zase odkrývat. Vyhořelé díry bylo nutné také doplňovat dalším dřevem. Zkrátka šlo o to, aby dřevo přímo nehořelo, ale zároveň byla v milíři stále dostatečná teplota. A ve všech vrstvách stejná.

Po deseti až dvanácti dnech bylo dřevo dostatečně zuhelnatělé. V tu dobu se výška milíře snížila na polovinu. Pak uhlíř dokonale ucpal všechny dýmníky a oheň uvnitř postupně uhasl. Po jednom dni mohl uhlíř začít odshora odhrabávat mour, ale ne z celého milíře najednou. Popel propadával mezerami dolů a díky tomu milíř postupně dohasínal a chladl. Po úplném vychladnutí bylo potřeba uhel rozebrat a roztřídit. Velké kusy byly určeny do hutí pro zpracování kovů, o ty menší měli zájem třeba kováři.

Uhlířská práce probíhala od jara do podzimu. Uhlíři většinou pracovali na třech milířích současně. Jeden stavěli, druhý hořel a třetí se rozebíral. Zima byla obdobím, kdy si dřevo připravovali.

Uhlíři – podivní tvorové lesa

Mlynář, kovář a uhlíř. Co mají tato řemesla společného? V lidovém podání patřili všichni k hrdinům. Byla jim připisována udatnost a lstivost, schopnost vypořádat se silou i rozumem s řadou nástrah. Přinejmenším právě u uhlířů se takový obraz odvíjel od skutečných schopností. Krom výjimečných odborných znalostí, které se předávaly z generace na generaci, dokázali žít v lese. Ve středověkém lese! Kde museli vzdorovat opravdovým nebezpečím, ale také lesním bytostem a duchům. Jakkoliv dnes tato stvoření patří do pohádek, pro tehdejší lidi byla skutečná. Ne náhodou se někteří uhlíři později stali zakladateli významných šlechtických rodů. V Čechách třeba pánů z Pernštejna a Kinských. V průběhu staletí se společenské postavení uhlířů měnilo.

14. století – privilegia

Zpočátku bylo uhlířství pouhou nevolnickou prací, kterou poddaní vykonávali pro potřeby vlastníků lesů. Ale jak rostla potřeba dřevěného uhlí (především v Kutné Hoře pro tamní hutě na zpracování stříbrné rudy), stávali se z uhlířů specializovaní řemeslníci. Mohli nakupovat dřevo od majitelů panství a ve vlastní režii vyrábět uhlí, které i samostatně prodávali. Sice byli nadále poddanými, ale získávali nezávislost a o dost větší svobodu, než obyčejní vesničané. A také nejrůznější výhody. Mohli třeba pást dobytek ve vrchnostenských lesích, platili nižší poddanské dávky. Ale nejvýznamnější pro ně bylo privilegium Jana Lucemburského z roku 1327. Chránilo uhlíře před pronásledováním za dluhy, vyjímalo je z pravomoci soudních úředníků, osvobodilo je od placení daní. A také mohli nosit po vstupu do kteréhokoliv města v Čechách zbraň. To bylo mimořádné privilegium, stavělo uhlíře v podstatě na úroveň šlechty.

15. století – vzestup a pád

Práva a prestiž uhlířského řemesla dál narůstala. Byli osvobozeni od veškerých celních poplatků a dokonce zbaveni povinnosti vojenské služby. V té době to byla nevidaná výsada. A tak byli uhlíři považováni za zcela svobodné lidi, podléhající pouze panovníkovi. Jenže v polovině 15. století nastal zvrat. Moc se postupně přesouvala od panovníka ke šlechtě. A začalo docházet ke stále os-

sever – jih. Okna ve štítové stěně byla odvrácena od strany převažujících větrů. Stavělo se z kamene a dřeva. Na mírném svahu se srovnala plocha o rozměrech 20 x 10 metrů. Na tu byly vyskládány velké kameny, na ně se kladly sroubené trámy přitesané do tvaru obdélníka. Tvořily obvodové zdi, mezery se ucpaly mechem, nebo hoblovačkami. Do trámů se natloukly kované hřebíky s velkými hlavami, aby se na nich udržela malta. Zevnitř či zvenčí byly zdi překryty ještě prkny, častěji šindelem. Stěny tak nepropustily teplo ani vlhkost.

V drsném prostředí bylo potřeba zajistit odvětrání bez úniku tepla. Rámy vnitřních i vnějších oken byly sbíjeny dřevěnými kolíčky. Hřebíky by rezivěly. Také sklo se zajišťovalo kolíčky, tmel by nevydržel klimatické podmínky. Spodní rám okna byl skloněný ven ze světnice a provrtaný úzkými otvory. Ty zajišťovaly odvětrání a odvod sražené páry. Na vnitřním okně byla ještě posuvná tabulka pro lepší větrání.

Vysoká střechy s velkým sklonem přesahovala metr přes roubené stěny. Chránila před větrem a deštěm okolo domu, nedržela se na ní velká vrstva sněhu a zvětšil se prostor pro ukládání sena. Naplněná půda musela stačit na celou zimu a navíc seno izolovalo obytné prostory. Na půdu byl vstup přímo z louky velkým vikýřem.

Vnitřek domu byl rozdělen na obytnou a hospodářskou část. Středem stavení vedla od vstupních dveří prostorná síň. Na jedné straně byly dvojce dveře do obytných místností, na druhé do kuchyně a chléva. Přímo proti vstupu do domu byly schody na půdu a pod nimi vodárna. V této malé místnosti se uchovávaly vedle kamenné nádrže s vodou potraviny. Stále protékající ledová voda udržovala stabilní nízkou teplotu. Odtok byl veden přes chlév a záchod, odkud byl sveden do jímky před domem. Tak získávali hospodáři cenné hnojivo.

V obytných místnostech, z nichž větší byla pro majitele a jeho rodinu a druhá pro hosty, se topilo kachlovými kamny. Dřevo se přikládalo ze síně. Často zde stávala i pec na pečení chleba. Také v kuchyni byla kachlová kamna s plotnou. Ze všech topenišť byl odváděn kouř přes síň do komína. Dřevěnou podlahu oddělovala od terénu vzduchová vrstva. Když tuto mezeru v zimě přikryly závěje sněhu a stropy izolovalo seno, v chalupách bylo příjemné teplo. Úniku tepla také pomáhal přístavek před vchodovými dveřmi. Zde byl záchod, složené dříví a hospodářské nářadí.

Před každým stavením stával vysoký listnatý strom. Ten chránil šindelovou střechu před nárazy větru a současně sloužil jako hromosvod.

Naposledy milíř doutnal v Malé Úpě v roce 2016. Už jen jako připomínka historie.

třejším sporům mezi uhlířským cechem a kutnohorskými odběrateli uhlí. Nakonec z rozhodnutí nejvyšších stavovských orgánů pozbyli privilegované postavení. Uhlíři byli opět nuceni platit daně a podřídit se pravomoci vrchnosti. Nakonec byla úplně zakázána činnost uhlířského cechu a uhlí byl propříště oprávněn vyrábět a prodávat kdokoliv. Z uhlířů se stali námezdní dělníci a tuto práci vykonávalo čím dál méně lidí. A tak hutní podnikatelé povolávali uhlířské dělníky z ciziny, nejčastěji specialisty z alpských zemí. Výsadní postavení toto řemeslo už nikdy nezískalo.

Vydědění i hrdinové

V 18. a 19. století jsou uhlíři popisováni jako mimořádně chudí a divocí lidé, žijící mimo společnost a zákony. Podivní obyvatelé lesa, kteří mají blíž k lesním tvorům, než k lidem. Přes úpadek řemesla se na uhlíře pohlíželo s jistým respektem. Pro ostatní obyvatele to byli sice zvláštní, ale nebojácní a skromní lidé. Většinu roku prožili o samotě pod širým nebem a ve skromném přístřešku nedaleko milířů. Bylo to řemeslo, které se dědilo z otce na syna, a jen výjimečně si bral uhlíř někoho do učení. Uhlíři prý milovali samotu a les. Jinak by svou práci snad ani nemohli dělat.

Bez studny, bez potoka. A voda přesto teče.

V Malé Úpě nebyla u žádného stavení studna. Už v nepatrné hloubce byl totiž kámen, ve kterém se vrtat nedalo. Také chalupy, až na několik výjimek, stojí vysoko ve stráni nad tekoucími bystrinami. Přesto měl každý hospodář vody dostatek. Problém řešil vlastní vodovod, někde dokonce skupinový. Voda byla k usedlostem přiváděna z vysoko položených lesních oblastí, od vydatného pramene.

V lesním porostu byla voda svedena rýhou v zemi, tím bylo zajištěno samočištění. Přes louky pak byly pokryty vysokou vrstvou sněhu, který je izoloval. Ve stráni nad stavením byla zapuštěná dřevěná jímka. Tady se usazovalo případné znečištění a teprve odtud tekla voda trubkou do vodárny v domě.

Prudký spád vody zajišťoval její nezamrznutí. Pokud byly mrazy příliš velké, bylo to v době, kdy žilby už byly pokryty vysokou vrstvou sněhu, který je izoloval. Ve stráni nad stavením byla zapuštěná dřevěná jímka. Tady se usazovalo případné znečištění a teprve odtud tekla voda trubkou do vodárny v domě.

Cholera do kopců nevyšplhá

Horské prostředí zdraví i tělu prospívá. Nejinak tomu bylo v Malé Úpě. Otuzili horalé se dožívali průměrně 70–80 let. A přitom si až do pozdního věku udržovali mimořádnou sílu a svěžest. Díky nedostupnosti a vysoké nadmořské výšce s větším slunečním zářením se místním vyhýbaly pohromy jinde v Čechách katastrofální. Rozsáhlou vlnu cholery v letech 1830-1832 přežili maloúspěšně bez újmy. Přitom jen v blízkém Vrchlabí zemřelo na touto nemoc během tří měsíců na 700 obyvatel.

I tak se ale nemoci horám zcela nevyhnuly. Nejčastěji hospodáři trpěli revmatickými neduhy. Nebylo to dáno ani tak klimatem, jako jednostrannou a mnohdy nevhodnou stravou. Obyvatelé Úpy ji často doplňovali nedozrálými plody, bylinami a šťávami. Mezi časté akutní choroby patřily kašel, zápal plic a krční záněty. Pravidelné pití ledové studené vody způsobovalo úplavici a koliku. Tento problém postihoval zejména malé děti. A tak přes vysoký věk dožití panovala v této oblasti současně nezvykle velká dětská úmrtnost. Nebylo výjimečné, že v jedné rodině zemřely v kojeneckém věku až čtyři děti za sebou. Z kronik vyplývá, že více než polovina z nich na poruchy zaživacího traktu a křeče.

Celoroční hra o mince nic nezastaví. Virus už vůbec ne.

Hra „Co vydaly hlubiny země“ pokračuje. 2020 – nová trasa, nová mince.

Už čtyři stovky malých i velkých hráčů vyrazili na procházky do Sklenářovic, Černého Dolu a Žaclěře. A účastníci se tak stali majiteli sérií mincí s Rýbrcoulem, Vílou a Permoníkem. Co je však podstatné, dozvěděli se mnohé o historii těžby zlata, železa a uhlí v Krkonoších.

Pro letošní rok (2020) jsme slíbili tři nové trasy a nové mince. Jenže do cesty nám vstoupil ten nejmenší organizmus, jaký se na naší planetě vyskytuje. A opět se prokázalo, že větší nemusejí nutně vždycky vyhrávat. Po poločase jsme skóre sice vyrovnali, ale ztráty byly značné. I tak se Rýbrcoulovi podařilo připravit alespoň jednu

úžasnou procházku a vydat novou minci. Je na ní Větrice, chcete-li, Bába Futeř. Hru spustíme s vydáním tohoto pátého čísla občasníku „Stopy z mlhy“. Těsně po začátku prázdnin.

Pro ty, kteří se o hře dozvěděli až nyní, a mají zájem se zúčastnit, je zde několik základních informací. Mnohem více se dozvíte z novin Stopy z mlhy – číslo 1, nebo na Výdejních místech, nebo na našich stránkách www.rybrcoul.com.

O co jde?

- Tři dvouhodinové procházky. Nebo jedna celodenní.
- Pro děti i dospělé. Pro všechny, které baví dobrodružství.
- Místa, o kterých jste neslyšeli. Informace, které vás překvapí.
- Výhra 16 mincí. Opravdových. S Rýbrcoulem, Vílou, Permoníkem a Větricí ve čtyřech kovech.
- Příští rok pokračování. Další lesní bytosti na mincích a k nim desková hra.

Jak na to?

- Vyzvednete si Odpovědník – list s otázkami a veškerými informacemi.
- K němu dostanete i první minci – měděnou.
- Vyrazíte na procházku, dozvíte se, zapíšete odpovědi.

a šplháme na nebezpečné hřebeny Krkonoš. Prožíváme nevysvětlitelné magické události a slyšíme poslední zoufalý výkřik navždy ztracených lidí.

A pak se do hlavy začne vkrádat neodbytná a znepokojující myšlenka. Drak i Rýbrcoul tu byli. A možná stále jsou, byť překřičeni moderní civilizací. A tak na jejich počest, na počest dávných generací a pro připomínku, že i my jsme součástí toku času, uspořádáme slavnost. Slavnost, při které se setkají obě bytosti.

– Vráťte vyplněný Odpovědník. Dostanete zbývající mince do série - zlatou, stříbrnou a bronzovou.

- První díl, těžba zlata / procházka ve Sklenářovicích / mince Rýbrcoul
- Druhý díl, těžba kovů / procházka v Černém Dole / mince Víla
- Třetí díl, těžba uhlí / procházka v Žaclěří / mince Permoník
- Čtvrtý díl, pálení dřevěného uhlí / procházka v Malé Úpě / mince Větrice
- Ke každému dílu **noviny Stopy z mlhy**: příběhy, informace o historii těžby, pohádky
- Startovné **150 Kč** na každý díl hry

Přihlašovací a výdejní místa Odpovědníků, mincí, novin:

- Informační a turistické centrum Trutnov, Krakonošovo náměstí
- Turistické informační centrum Žaclěř, Rýchorské náměstí 10
- Informační centrum Malá Úpa, Horní Malá Úpa 129
- Penzion Family, Nový Svět 91, Svoboda nad Úpou
- Eben-kováni, s. r. o., Říční ulice 992, Trutnov
- Informační centrum Vrchlabí, Náměstí Míru 223

Ať se opět rozhoří ohně a rozezvučí bubny. Ať noční město a horské lesy znovu vypráví příběhy, na čas zapomenuté, ale stále živé. Ať se i v nás na okamžik probudí divokost, urputná touha přežít a něco po sobě zanechat. Buďte slavnost setkání. Prolne se minulost a současnost, pohádka a rozum, město a hory. Potká se drak a Rýbrcoul.

3. října v Trutnově od 13.00 do rána

Drak a Rýbrcoul. Symboly města a hor se potkají.

Obě bytosti dnes pokládáme za legendu, pověst. Pro někoho pohádka, pro jiného hra. Ale dost možná, že vnímavější z nás při zmínce lehce zamrazí a pocítí slabé šimrání kolem žaludku. Snad je to tím, že si nás prostředí, ve kterém žijeme, dokázalo znovu podmanit. Že umíme zachytit ozvěny myšlenek a pocitů dávných předků. Že ve snech objevujeme spleťtí zákoutí temných uliček středověkého města. Prodlíráme se neprostupným horským údolím

a šplháme na nebezpečné hřebeny Krkonoš. Prožíváme nevysvětlitelné magické události a slyšíme poslední zoufalý výkřik navždy ztracených lidí.

A pak se do hlavy začne vkrádat neodbytná a znepokojující myšlenka. Drak i Rýbrcoul tu byli. A možná stále jsou, byť překřičeni moderní civilizací. A tak na jejich počest, na počest dávných generací a pro připomínku, že i my jsme součástí toku času, uspořádáme slavnost. Slav-

Větrice (bába futeř)

Každý z nás to určitě už někdy zažil. Je teplý letní večer. Rodina sedí na zahradě, slunce zapadá a vítr právě utichnul. Myšlenky se vrací do dětství. „Rozděláme si ohýnek?“ špitne dojatě mamka. „A opečeme buřty! V lednici mám pivo a stejky můžou být zejtra k obědu“, přebírá iniciativu táta. Právě se v něm probudil vůdce tlupy. A rozhodl se zasvětit své ratolesti do umění dávných lovců. „Děcka, odložte ty mobily a běžte nasbírat klestí. Ukážu vám, jak rozdělávat oheň bez papíru. A jedinou sirkou!“ Hledá ocenění v očích své ženy, která jako na potvoru zrovna musí utírat nos šestiletému synovi. Ženy umí být diplomatky. „Co je to klestí, mami?“ ptá se prvňáček, když se vysmrká. „Výugli si to, vole“, poradím mu starší, notně spružená, sestra. Otec si dnes ale nenechá zkazit náladu. Dnes ne. Bude obřad zasvěcení.

V ohništi je pečlivě naskládané dříví do úhledné pyramidy. Buřty na tácu jsou ozdobené pravidelnými zářezy. A dokonce se doma našly sirky. Hlavička zápalky vzplane, lovec umně otáčí dřívkem, aby se plamen co nejvíc rozhořel. Opatrně pokleká k ohništi... a sirkka zhasne. „Teď jsem vám právě ukázal, jak se to nemá dělat“, nevzdává se... Krabička je vyškrtaná, oheň plápolá. Zapalovač s benzínem mamka uklidila zpět do komory. Ženy umí být diplomatky. Rodina debatuje o povětrnostní situaci. „A já vám říkám, že fouká! Vždycky mi to sfouknul vítr. Jinak to není možný,“ hájí otec zbytky cti. Nikdo mu to nerozporuje, všichni se těší na buřty. Oheň hřeje a praská, úzký proužek dýmu stoupá přímo a rovně k nebi. Teda jen do chvíle, než si hlava rodiny napichne uzenu na prut a začne opékat. Mračno dusivého kouře okamžitě vyžene kašlajícího otce ze stoličky. Se studeným buřtem na klacku odběhne od ohně a čeká, až se mu do usazené mamičky vrátí zrak. „Vidíte, že fouká! A kouř jde přímo na mě. Jako vždycky“, spokojen, že měl pravdu, usedá na opačné straně ohniště vedle své ženy. Jenže to už se dusí oba dva. Buřt je stále vlažný, otec vystřídal všechny světové strany a nikdo z rodiny ho nechce pustit sednout vedle sebe. Jeden druhého osočuje, kdo za to může, že se dým vždy stočí tam, kde táta právě sedí. Nasupení odcházejí do domu. Kdyby se v tu chvíli ohlédlí zpět k dohasínajícímu ohni, spatřili by v kouři mihotavou, ale přesto zřetelnou postavu ženy. Spatřili by větrici.

A kdo, nebo co, že to je? Lesní bytost. Přesněji horská lesní bytost. U nás v Krkonoších se jí také říká bába Futeř. Z jakých věků pochází, nevíme. Nemůžeme to vědět. S lidmi se totiž příliš nekamarádí. Ba co víc, lidem škodí. Ale vezmeme to popořádku.

Jak vypadá

Větrice na sebe bere podobu dívky, či staré ošklivé báby. Podle nálady. Ale jen tehdy, když se chce zjevit lidem. Od té doby, co do hor přišli první osadníci, si toto přetělení oblíbila. Oděná je do průsvitných pruhů plátna, nejčastěji v modré, nebo tyrkysové barvě. Nejsou to však skutečné šaty, „oděv“ je její součástí, odkoukala ho od lidí. Není to její pravá podoba.

Pokud je sama, krajinou putuje v podobě větru. Zvlášť na větší vzdálenosti. Postava ženy se rozplyne a my pak vidíme osamocený úzký poryv, který kličkuje mezi stromy. Vyhýbá se překážkám, šplhá kolmo po skalách a spouští se po stráních dolů do údolí. Tento „vítr“ je neobvyklý, popírá všechny fyzikální a meteorologické zákonitosti. A není zvláštní jen tvarem a pohybem, může být i lehce zbarvený. Někdy do modra, jindy do růžova.

Další podobou větrice je „babí léto“. Ne to běžné, jaké vidáme na podzim. V divoké krajině hor může bedlivý pozorovatel občas natrefit na tisíce drobných průhledných bílých chomáčků, podobných pavučinkám. Obrovské množství se pohybuje lesem jako hejno ryb, každá zvlášť a přeci spolu tvoří jeden obrovský celek. Šíkovně se vyhybají větvičkám, prolétají se mezerami v houštinách, aby se na volném prostranství znovu spojily do jednoho hejna. Na rozdíl od opravdového babího léta, je možné v této podobě větrici spatřit v jakémkoli ročním období, třeba i za deště a vánice. To pak působí opravdu hrůzostrašné.

Zlá, nebo dobrá

Větrice je samotářská bytost. V každých horách zpravidla žije jen jedna. Dvě by se vedle sebe nesnesly. Chybí soucit, dokonce jakýkoliv cit. Myslí jen a jen na sebe, cítí se být páнем všeho. Je zvyklá brát si, co se jí zamane. Považuje za samozřejmost, že když se jí něco, nebo někdo líbí, musí být její. Toho, kdo se jejímu chtíči protiví, bez slitování zničí. Mladý králíček vyleze z nory

Kdyby se ohlédlí, spatřili by v kouři mihotavou postavu větrice.

a větrici učaruje jeho měkoučká, hebká srst. Vynesl ho do výšky, pohraje si s ním, pomazlí se. A když jí přestane bavit, pohodí ho kamkoli a nechá napospas osudu. Je jí protivná cizí radost. Nikomu ji nepřeje, zvlášť tehdy, když bývá rozmrzelá. Přeci jen a jen ona se může radovat! Moderní terminologií bychom ji mohli nazvat egoistickým spratkem. Nebo taky psychopatem. Z těchto důvodů bývá hodně náladová. Je radostná, když se plní její přání a naopak vzteklá, pokud se něco nedaří, pokud jí není vyhověno. Změnu nálad poznáme z její větrné podoby. Uspokojená se prohání krajinou jako mírný teplý vánek, který hebce rozčesává vlasy lidí a hladí trávu. Čechrá peří ptákům, hraje si s nimi na obloze, suší smáčenou srst lišek a větrá nory králíkům. Ne však proto, že by snad někomu chtěla udělat dobře. Jenom jí to baví.

Když je rozzuřená, je lépe držet se co nejdál. To pak prudký víchrláme větve a drtí je na třísky. Vytrhává statné kmeny stromů i s kořeny ze země a zbyde po ní jen spoušť a smrt. Když se chce pomstít lidem, bere střechy domů. Umí zaútočit i v podobě ženy. Pohybem ruky dokáže vyslat závan větru, usměrnit ho. Mává rukou, jako dirigent taktovkou a poryv pak podle jejího pohybu míří dopředu a pak se zas vrací. Srazí člověka ze skály, strhne na něj strom. A nakonec sevřením dlaně v pěst vítr opět chytí a vše kolem ztichne.

Bude desková hra! A bude boží!

Sliby se mají plnit. Zvlášť, když na plnění dohlíží sám Rýbrcoul. A my jsme slíbili deskovou hru, ve které použijete všech 24 mincí, které získáte při procházkách po kraji. Ovšem něco jiného je připravovat informace o historii Krkonoš a hledat zajímavá místa. A něco jiného vymyslet „fakt hustou“ hru tak, aby byla zábavná nejen pro děti, ale i jejich rodiče. Ale stal se zázrak. Na Artu Kus Festivalu na Bojišti v Trutnově jsme se setkali s Matym. Tedy s Matyášem Veselým. Klukem, jehož hry nás uchvátily. Snad ho tím „klukem“ neurazím. Nakonec, dokud si hraje-me, jsme všichni „kluci a holky“.

Maty nejen, že rád hraje hry, ale především je sám vymýšlí a vyrábí. A nejsou to jen tak obyčejné hry na papírové desce s figurkami a kostky. Mají šmrnc. Jak po stránce zpracování, tak i díky výjimečné logice a neotřelým nápadům. Přidanou hodnotou je, jedna a táž hra je napíná-vá a zajímavá nejen pro děti, ale i pro dospělé. Zdá se to jako protimluv, nevím, jak to dělá, ale funguje to. Jednu mám doma.

Rozzuřená větrice se promění v ohyzdnou bytost. V tu chvíli je lépe vzít nohy na ramena.

meny. Starý vykotlaný dub rozehraje temnými tóny, které připomínají varhany. A meluzína v komíně? Už je snad všem jasné, že to je větrice. Výjimečné, když jsme v lese tak potichu, že o nás větrice neví, můžeme zaslechnout i podivný tlumený zpěv. Ten odposlouchala od nás, lidí.

Je to jen vítr?

Větrici rozeznáme od obyčejného větru podle neobvyklých úkazů. Nad divokou bystrinou, či u vodopádu nabírá drobné krůpěje vody a vynáší je vysoko k oblakům. Bezpečně rozpoznáme její přítomnost, když kráčíme mlhou a znenadání je opar jakoby rozfát ve dvě. V mlze je mezera, která se klikatí a mizí v nedohlednu.

Je úplné bezvětrí. A spadané listí se na jediném místě prudce roztočí a stoupá do výšky v divokém víru. Dalším jasným důkazem, že jde o větrici je podivný vítr. Pláží se po zemi, vytrhává chomáče suché trávy. Zatímco v korunách stromů je klid a nepohne se ani lístek. Po tiché vodní hladině se jen na krátký okamžik proběhne vítr. Viděli jste někdy, jak se z ničeho nic před vámi ohne jedna, jediná větvička? Tak tam právě stojí větrice a pozoruje vás. Cyklisti ji poznají také. To tehdy, když vyrazí na vylet a stále jedou proti větru. Na to není nic divného. Ale při cestě zpět, světe div se, se jim opět vítr opírá do tváře.